

Особливості діяльності небанківських фінансово-кредитних установ та їх місце на фінансовому ринку

У статті розглядаються особливості функціонування небанківських фінансово-кредитних установ, здійснено порівняльний аналіз діяльності банків та небанківських установ.
небанківська фінансово-кредитна установа, економіка, фінансовий ринок

Постановка проблеми та її актуальність. Проблема розвитку фінансових посередників в Україні на сьогодні є дуже актуальною, адже ці установи здійснюють відчутний вплив на розвиток національної економіки. Акумуляуючи фінансові ресурси фізичних та юридичних осіб, фінансові посередники виступають інвесторами, кредиторами всіх галузей національної економіки.

Фінансові можливості держави щодо виконання модернізації, оновлення виробництва, здійснення глибоких економічних реформ є обмеженими, саме тому у найбільш розвинених країнах світу провідну роль у фінансуванні галузей народного господарства відіграють фінансові посередники.

Серед усіх фінансових посередників в нашій країні найбільш потужні банки, але з кожним роком діяльність небанківських фінансово-кредитних установ (НФКУ) теж зростає, поступово збільшується обсяг фінансових активів, якими володіють ці установи, розширюється перелік послуг, що вони пропонують своїм клієнтам [1]. Водночас ситуація, що склалася в Україні є парадоксальною, адже потенційний попит на послуги НФКУ в Україні величезний, проте розвиток цих установ досить повільний. Існує низка причин, що стримує їх розвиток. Перш за все, це несприятливий загальний макроекономічний клімат та недовіра до фінансових організацій з боку населення [2].

Отже, актуальність даної теми пов'язана з необхідністю дослідження особливостей діяльності НФКУ, ролі, яку вони відіграють на фінансовому ринку, а також аналізу факторів, що сприяють їх успішній конкуренції з банками.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання функціонування, розвитку та ролі на фінансовому ринку НФКУ досліджувало багато вчених, зокрема М.В. Дубина, Н.В. Левченко, О.Й. Шевцова, В.І. Віхлевчук, В.В. Ємець та інші.

Мета дослідження – охарактеризувати тенденції розвитку небанківських фінансово-кредитних установ, проаналізувати фактори, що допомагають їм функціонувати на фінансовому ринку країни.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні у всьому світі спостерігається тенденція до зростання ролі НФКУ та послаблення ролі банків на грошових ринках [2].

Економічна відмінність між банками та НФКУ полягає в тому, що останні є чистими посередниками, вони не можуть розмістити в активи більше коштів, ніж самі акумулювали.

НФКУ є фінансовими посередниками грошового ринку, які і здійснюють акумуляцію заощаджень і розміщення їх у дохідні активи: у цінні папери та кредити (переважно довгострокові). У своїй діяльності вони мають спільні риси з банками:

- функціонують у тому самому секторі грошового ринку, що й банки, – у секторі опосередкованого фінансування;

- формуючи свої ресурси (пасиви), вони випускають, подібно до банків, боргові зобов'язання, які менш ліквідні, ніж зобов'язання банків, проте теж можуть реалізовуватися на ринку як додатковий фінансовий інструмент;

- розміщуючи свої ресурси в дохідні активи, вони купують боргові зобов'язання, створюючи, подібно до банків, власні вимоги до інших економічних суб'єктів, хоч ці вимоги менш ліквідні і більш ризиковані, ніж активи банків;

- діяльність їх щодо створення зобов'язань і вимог ґрунтується на тих самих засадах, що й банків: їх зобов'язання менші за розмірами, більш ліквідні і коротші за термінами, ніж власні вимоги, внаслідок чого їх платежі за зобов'язаннями менші, ніж надходження за вимогами, що створює базу для прибуткової діяльності. Перетворюючи одні зобов'язання в інші, вони, як і банки, забезпечують трансформацію руху грошового капіталу на ринку – трансформацію строкову, обсягову і просторову, а також трансформацію ризиків шляхом диверсифікації.

Разом з тим посередницька діяльність НФКУ істотно відрізняється від банківської діяльності:

- вона не пов'язана з тими операціями, які визнані як базові банківські. Якщо законодавство окремих країн і дозволяє виконувати подібні операції окремим з таких установ, то рано чи пізно останні підпадають під вимоги банківського законодавства і набувають статусу банків;

- вона не зачіпає процесу створення депозитів і не впливає на динаміку пропозиції грошей, а отже немає потреби контролювати їх діяльність так само ретельно, як банківську, насамперед поширюючи на них вимоги обов'язкового резервування, тому законодавством усіх країн їм надано інший статус, ніж банкам.

Отже, НФКУ не виконують усіх основних банківських функцій, а найважливішою рисою, яка відрізняє їх від банківських установ, є вузька спеціалізація. До НФКУ належать:

- страхові компанії;
- пенсійні фонди;
- ломбарди, лізингові та факторингові компанії;
- інвестиційні фонди;
- фінансові компанії;
- кредитні товариства, спілки тощо.

Ринок небанківських фінансових послуг в Україні стрімко розвивається: зростає їх кількість, розмір активів та попит на їх послуги. Загальна кількість НФКУ, зареєстрованих в Державному реєстрі фінансових установ, станом на кінець 2008 року становила 2016 установ. Чисельно вони більш ніж у 10 разів переважають кількість комерційних банків. Проте активи НФКУ все ще залишаються незначними порівняно з активами комерційних банків. Загальний обсяг активів комерційних банків та НФКУ станом на 31.12.2008 становили 1035 млрд. грн., з яких 973,3 млрд. грн.(94,04 %) – активи банків і лише 61,7 млрд. грн. (5,96 %) – активи НФКУ [3].

Важливе місце серед НФКУ посідають кредитні спілки (рис. 1). **Кредитні спілки** – кооперативи, які організовані з метою акумуляції заощаджень своїх членів та їх взаємного кредитування. Вони об'єднують осіб, які працюють на одному й тому самому підприємстві, є членами однієї профспілкової організації або просто проживають в одній місцевості, їх грошові кошти складаються із вступних внесків та вкладів членів спілки, а також позичок комерційних банків. Кошти використовуються для кредитування членів спілки. Такі установи мають статус некомерційних організацій та відповідні пільги щодо оподаткування. Це дає можливість забезпечити членам спілки дещо вищий рівень дохідності на внески своїх членів та дешевші, ніж у комерційних банків, кредити. Проте, як свідчить практика, відсоткові ставки по кредитах, що надаються небанківськими фінансово-кредитними установами, значно вищі за відсоткові ставки комерційних банків.

Але кредитні спілки мають чималі переваги порівняно з ломбардами, фінансовими компаніями та ін.. По-перше, кредитні спілки кількісно значно переважають фінансові компанії та ломбарди, отже мають більш розгалужену філіальну мережу, мають можливість здійснювати більше операцій. По-друге, обсяг активів кредитних спілок перевищує аналогічний показник інших небанківських кредитних установ. Іншими перевагами кредитних спілок є відносна простота оформлення договору та швидкість отримання готівки. Недоліком кредитних спілок є те, що дані кредитні установи працюють тільки зі своїми пайовщиками та мають відносно обмежені ресурси.

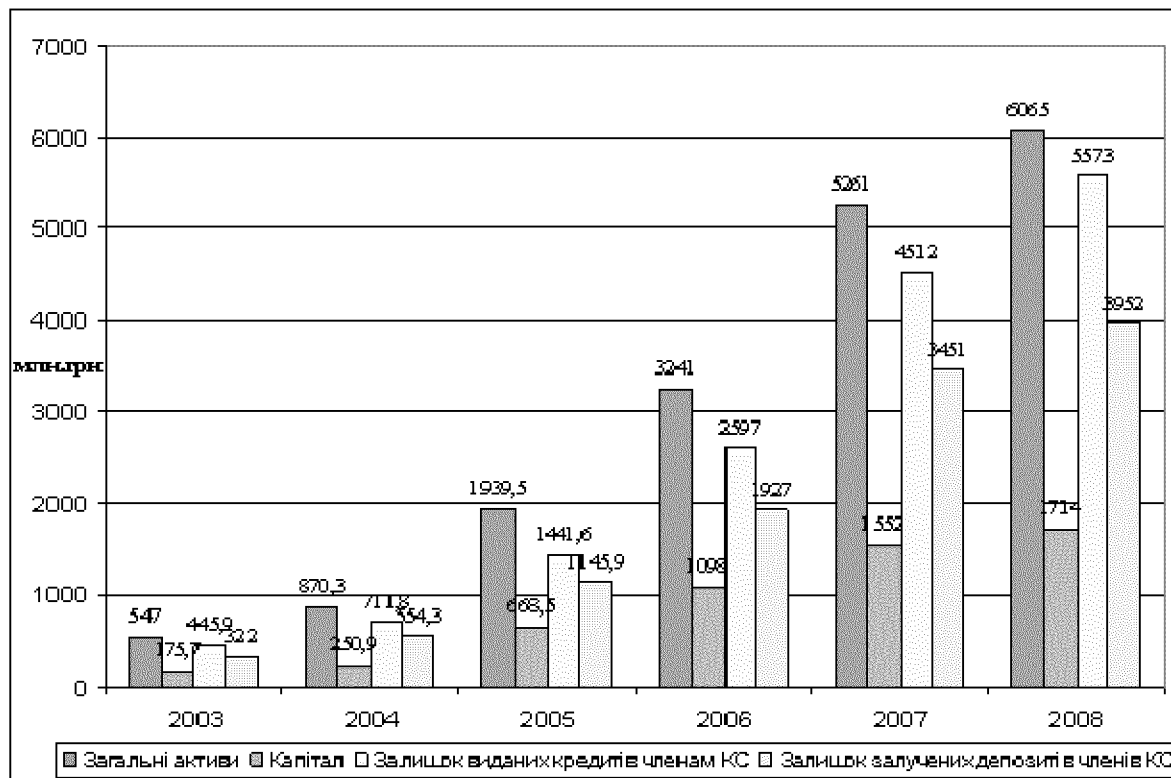

Рисунок 1 – Динаміка основних показників системи кредитних спілок у 2003-2008 рр. [2]

Також, сьогодні одними з найбільш поширених небанківських фінансових установ, є страхові компанії, яких станом на 31.12.2008 р. налічувалося 469 компаній. Частка активів страхового ринку в загальному обсязі активів НФКУ в 2008 році становила 68 % (42 з 62 млрд. грн.) [2].

Для страхових компаній характерною є особлива форма залучення коштів – продаж страхових полісів. Головна стаття їх активів – облігації промислових компаній, акції, державні цінні папери. Страхові компанії у розвинутих країнах мобілізують величезні фінансові ресурси і є головними постачальниками довгострокових капіталів на грошовому ринку. Крім довгострокових цінних паперів, вони можуть вкладати свої ресурси в іпотечні позики, в довгострокові позики під заставу нерухомості тощо.

Як правило, щорічне надходження коштів до страхових компаній у вигляді страхових премій та доходів від активних операцій набагато перевищує суму виплат володарям полісів. Це дає змогу цим компаніям збільшувати інвестиції у високодохідні довгострокові цінні папери, насамперед в облігації промислових компаній та в заставні під нерухомість.

Обсяги страхового ринку щороку збільшуються, тому що населення усвідомлює потребу в страховому захисті. Співвідношення обсягів страхових премій до ВВП є одним з критеріїв визначення економічної безпеки (рис. 2).

Рисунок 2 – Співвідношення страхових премій та ВВП у 2001-2008 рр. [2].

Отже, частка чистих страхових премій у складі ВВП до 2004 року збільшувалася, у період з 2005 по 2007 роки зменшувалася і в 2008 році поступово зростає. Подібна циклічність має негативний вплив на національний страховий ринок, адже таким чином значення даного показника значно віддалялися від рівня аналогічного показника Європейського Союзу, який наразі становить 8–12 % [2]. Частка страхових премій до ВВП в Україні, порівняно з іншими країнами на рівні нижче середнього. Так 2008 року валові премії становили 2,7% від ВВП, чисті страхові премії – 1,8%. Для підтримання економічної безпеки на належному рівні необхідно, щоб страхові платежі були на рівні 7% ВВП [4].

Специфіка банківської установи полягає в тому, що близько 90% його ресурсів формується за рахунок позичених та залучених коштів. Але можливості банків при залученні коштів не безмежні через обмеженість ресурсів та високий рівень конкуренції. Конкуренція – це об'єктивне явище еволюції кредитно-фінансової системи. Вона зумовлена зростанням потреб суспільства, і впливає на спектр та якість продуктів та послуг, виступаючи стимулом до їх покращення [5].

На сьогодні спостерігається тенденція до значного розвитку та ускладнення форм конкуренції між фінансовими посередниками. Це відбувається через зростання їхньої чисельності, розширення спектра послуг, стрімкого розвитку технологій, завдяки чому конкуренція переростає з цінової в нецінову.

Потенційними конкурентами банків є достатньо широке коло економічних суб'єктів, які надають однотипні послуги клієнтам. Найбільш загрозливою сьогодні, як на міжнародному, так і національному ринках, виявляється конкуренція НФКУ.

Ринок небанківських фінансових послуг характеризується зростанням кількості фінансових установ, посиленням конкуренції між ними, розширенням переліку фінансових послуг, які пропонуються споживачам та поліпшенням економічної стабільності фінансових установ. Загальна кількість небанківських фінансово-кредитних установ, зареєстрованих у Державному реєстрі України за 2005-2008 роки, зростає (рис. 3).

Небанківський фінансовий сектор у цілому значно відстає від банківського як по загальному обсягу активів, так і по темпах їх росту – це є закономірним, оскільки банківський сектор фінансового ринку набагато раніше небанківського був забезпечений законодавчою, нормативною базою для своєї діяльності і мав високий рівень урегульованості; ще з початку 2000-х років були запроваджені міжнародні стандарти банківської діяльності і нагляду за нею; банки мають більшу привабливість для інвесторів.

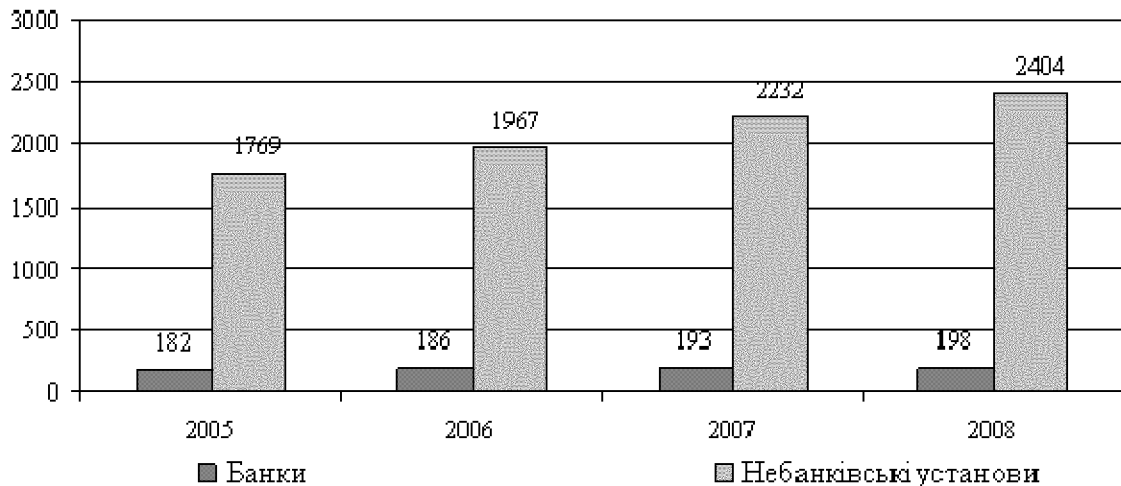

Рисунок 3 – Динаміка зростання кількості банків та небанківських установ [6]

Отже, на сьогодні НФКУ дедалі легше вийти на ринок і вони стрімко набувають популярності серед населення країни, хоча порівняно з банками розвиваються набагато повільніше.

Висновки. Таким чином, НФКУ – об’єктивно необхідне явище у ринковій економіці. НФКУ не тільки є потужними конкурентами банків у боротьбі за вільні грошові капітали, що саме по собі має позитивне значення, а й беруть на себе надання економічним суб’єктам таких фінансових послуг, виконання яких не вигідно чи законодавчо заборонено банкам. Таким чином підтримка розвитку небанківського посередництва – важливе економічне завдання уряду та центрального банку, вирішення якого сприятиме успішному розвитку фінансової сфери, а відтак й економіки в цілому.

Список літератури

1. Дубина М. В. Удосконалення класифікації фінансових посередників в Україні // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. Збірник наукових праць. – 2009. – №39. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/portal/natural/Vcndtu/Ekon/2009_39/25.htm.
2. Левченко Н. В. Динаміка та аналіз тенденцій розміщення заощаджень населення через небанківські фінансово-кредитні інститути // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. Серія «Економічні науки». Збірник наукових праць. – 2009. – №39. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vcndtu/2009_39/30.htm.
3. Костогриз В. Г. Аналіз ощадної діяльності банківських та небанківських установ в умовах інноваційно-інвестиційного розвитку економіки України // Економічний простір. – № 13. – С. 162-169.
4. Співак Л., Каракулова І. Функціонування та взаємодія банків і небанківських фінансових інститутів в Україні // Вісник НБУ. – 2006. – № 7. – С. 46-48.
5. Андрушків Н. Конкуренція як рушійна сила розвитку банківських послуг в Україні // Наука молода. – 2007. – №8. – С. 76-79.
6. Шевцова О. Й., Віхлевщук В. І. Конкуренція на фінансовому ринку: банківські конкурентні переваги // Економічний простір. Збірник наукових праць. – 2009. – №25. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ekpr/2009_25/shevcova.htm.

Одержано 27.09.10